

14. Рогач О.І. Міжнародні фінанси: Підручник / Рогач О.І., Філіпченко А.С., Шемет Т.С. та ін. За ред. О.І. Рогача. – К.: Либідь, 2003. – 784 с.
15. Савчук В.П. Финансовый менеджмент предприятий: Прикладные вопросы с анализом деловых ситуаций. – К.: Максимум, 2001. – 600 с.
16. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. – М.: Эксмо, 2007. – (Серия: Антология экономической мысли). – 960 с.

17. Структура корпоративного управління ДТЕК [Електрон. ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://www.dtek.com/uk/about-us/corporate-governance/>
18. Маршалл А. Принципы экономической науки. – М.: Прогресс, 1993. – (Серия: Экономическая мысль запада). – 594 с.
19. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. – М.: Дело, 1997. – 704 с.

В.І. МАКСИМОВИЧ,

к.е.н., доцент, кафедра банківських інвестицій, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана

Становлення сучасної національної освітньої системи через призму минулого

Розглянуто особливості становлення вітчизняної освітньої системи, її специфіку, сучасні тенденції розвитку, що дало змогу розкрити проблеми в освіті як на рівні держави, такі на рівні освітнього закладу та запропонувати можливі шляхи їх подолання.

Ключові слова: освітня система, моделі освітніх систем, освіта, інтеграція освіти, конкурентоспроможність освіти.

Рассмотрены особенности становления отечественной образовательной системы, ее специфика, современные тенденции развития, что позволило раскрыть проблемы в образовании как на уровне государства, так и на уровне образовательного учреждения и предложить возможные пути их преодоления.

Ключевые слова: образовательная система, модели образовательных систем, образование, интеграция образования, конкурентоспособность образования.

The features of formation of the national educational system, its specificity, current trends, allowing us to uncover the problems in education, both at the state, and an educational institution, and suggest ways to overcome them.

Keywords: educational system, models of educational systems, education, integration of education, competitive education.

Постановка проблеми. Сучасна освіта з її беззаперечними досягненнями, трансформаціями і проблемами стає ключовою в дослідженнях науковців та практиків. В останні роки в наукових публікаціях проблеми освіти набули особливої актуальності, і це не є випадковістю. Причиною стали нові тенденції загальноосвітнього цивілізованого процесу. Нинішня система освіти не відповідає вимогам часу. Незважаючи на те що з часів незалежності України задіяне реформування освіти з пріоритетними аспектами її демократизації та гуманізації, серйозних зрушень не відбулося. Натомість виникли нові, ще складніші проблеми, викликані не-

достатнім фінансуванням та безсистемністю здійснюваних реформ. Нових цілей не досягнуто, а здобуті раніше надбання та досвід поступово втрачено. Навчальні заклади всіх рівнів катастрофічно втрачають престиж, зникає мотивація до навчання, адже сучасний навчальний процес незважаючи на фрагментарні зміни, носить здебільшого репродуктивний характер та вперто не хоче адаптовуватися до сучасних вимог ринку. Слід констатувати той факт, що вітчизняна освіта є відірваною від життя і науки. Щоправда з подібними проблемами стикнулись й інші країни, та на відміну від нас вони активно шукають шляхи вирішення.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблемам гармонізації національних освітніх систем у процесі інтеграції присвячені роботи Ш. Аманашвілі, В. Андрущенко, О. Бабкіної, Є. Бондаревської, Б. Братаніча, В. Гальперіної, А. Герасимчука, М. Головатого, І. Єрмакова, М. Згуровського, А. Киричука, Б. Клименка, Н. Ковтуна, М. Козловця, А. Корецької, К. Корсака, В. Кременя, Н. Нічкало, В. Плавача, О. Савченка, П. Сауха, Н. Сейко, Ю. Сухарнікова, О. Сухомлинського, Ж. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, А. Філіної та багатьох інших.

Мета статті полягає у дослідженні еволюції вітчизняної освітньої системи та сучасних тенденцій її становлення, набутих змін та особливостей задля вивчення проблем в освітній системі та визначення шляхів їх подолання.

Виклад основного матеріалу. До початку ХХ століття освіта була привілеєм обраних людей певного рівня достатку, розглядалась як процес засвоєння знань, умінь і навичок, необхідних для успішного життя, та була недоступною для широких мас населення. На той час відчувався не тільки брак доступу до освіти, а й якість цієї послуги була досить сумнівною, щоправда, це диктувалося здебільшого рівнем розвитку самого суспільства. До 1900–1910-х років у більшості країн світу близько 90% дітей не вміли читати і писати.

Зі зміною устрою змінюється і ставлення до освіти. В першій половині ХХ століття розвивається виробництво, а з ним

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

і потреба в кваліфікованих працівниках, котрі б володіли знаннями, вміли б працювати в групах та мали здатність приймати рішення. Стає зрозумілим, що в підготовці кваліфікованих кадрів відіграють ключову роль освітні заклади. Приходить розуміння того, що рівень освіченості суспільства визначає життєвий та економічний розвиток, місце та роль країни у світі. Це привело до збільшення можливостей населення отримати освітні послуги.

У силу розвитку індустріальної доби відбуваються зміни основних вимог до працівників, а тому змінюються і підходи в освіті. До 70-х років основним було передавання вмін та навичок від вчителя до учня, тобто людині потрібно було формально засвоїти основний масив інформації, щоб вважатись освіченою. Основним завданням в освітньому процесі було навчити послідовному і логічному мисленню, забезпечити професійно орієнтованим вмінням і навичкам та виробити необхідний спосіб поведінки.

Наступний етап розвитку освітнього процесу був націлений на індивіда як на ключову фігуру в освіті. Відтак особистість вчителя відіграє ключову роль в навчанні, індивідуальний підхід до учнів спонукає педагога до розроблення нових методів пошуку та донесення інформації. Змінивши підхід до значимості особистості учня в навчальному процесі, виникає потреба у підштовхуванні його до творчого ставлення до матеріалу та творчого мислення, сприяння виробленню оригінальних та нестандартних рішень поставлених завдань.

Ставши пріоритетом державної політики більшості розвинених країн світу, освіта вносить нові зміни в тенденції розвитку країн у цілому, приходить розуміння того, що це вагомий фактор соціальної стабільності та добробуту населення, а отже збільшуються видатки на освіту. Поступово освіта займає чільне місце в політиці держав як соціальна інституція та стає загальнонаціональним, стратегічно важливим пріоритетом, безпосередньо впливаючи на розвиток економіки, формування світогляду суспільства, тобто забезпечує соціально-економічні явища і процеси країни.

Сьогодні вимагає своїх змін у підходах до освітнього процесу. З розвитком суспільства виникає потреба у значній перебудові та реформуванні освіти в напрямку її гуманізації. Потрібно рухатися від звичайного надання знань до формування розуміння, виховання не просто фахівця, а яскравої особистості, яка постійно перебуває у пошуку і володіє критичним мисленням. Поряд із пануванням особистісного підходу в освіті вона змушена зазнавати й тих трансформацій, що диктує світ. Разом із вимогами до якості освіти виникає потреба інтеграції в глобалізаційні процеси, які всебічно пронизують життя людства і змушують змінюватись традиційним цінностям. У зв'язку з цим назрівають дві суттєві проблеми: приєднавшись до цього процесу, є ризик втрати національної ідентичності; зберігаючи власні традиції, залишитись осторонь світових процесів.

На початку XXI століття виокремилися три типи освіти: американська, азіатська, європейська, між якими постало

жорстке протистояння та відстоювання власної ідентичності. Загальноєвропейська освітня система в боротьбі за лідерство, окрім підвищення якості освіти, намагається посилити її здатність конкурувати з іншими системами щонайменше двома шляхами: реконфігурацією національних ідентичностей країн – членів ЄС та формуванням наднаціональної європейської ідентичності [1]. Залишається вирішити проблему спонукати громадян до ідентифікації себе з Європою як наддержавою. Як показує практика, впровадження даного завдання наштовхується на суттєвий супротив громадян, які не бажають ані втрачати національну ідентичність, ані відставляти її на другий план, і досить гостро реагують на такі трансформації. Адаже саме освіта є засобом поширення цінностей і світоглядних орієнтирів, які стають основою ідентичності.

Разом із світовими трансформаціями тенденцій освітнього процесу змінювалася і українська освіта. У спадщину від Радянського Союзу вона отримала якісну систему освіти, яку у світі визнавали конкурентоспроможною на рівні розвинених країн, що була забезпечена високими стандартами освітнього процесу із глибоким змістом і потужною методикою математично-природничих дисциплін, хоча й не була позбавлена недоліків, серед яких виокремлювали недостатню гуманізацію та слабку гуманітаризацію.

Із набуттям незалежності було визнано галузь освіти пріоритетом державної політики значною мірою через її роль у житті країни, у формуванні базових цінностей держави, суспільної свідомості та національної безпеки. В силу активізації перетворень системи господарювання, виникла потреба в перетвореннях освітньої галузі. На той час думки фахівців розділились щодо напрямків цих змін. Одні вважали їх не потрібними через і так конкурентоспроможну вітчизняну систему освіти, інші в гонитві за світовими тенденціями нав'язували нові віяння в освіті. В результаті палких дискусій було прийнято рішення про започаткування освітньої реформи, спрямовуючи її на демократизацію і гуманітаризацію. Як наслідок, набуто багатьма роками було викинуте і забуто, а нове особливих позитивних результатів не принесло. В освітній системі виникли нові проблеми, пов'язані з частими змінами освітніх пріоритетів, безсистемністю здійснюваних реформ та, звичайно, браком фінансування.

Сучасна доба надмірного масиву новин та інформаційних знань, їх швидкоплинна зміна призвела до звуження діапазону напіврозпаду компетентності, ще до завершення моменту отримання освітньої послуги частина знань стає морально застарілими. Також у гонитві за новизною знання набули фрагментарного характеру, де носій знань вузько орієнтований, знає окрему ділянку і не має уявлення про інше. Це було спричинено у значній мірі небажанням витрачати час та докладати значних зусиль на цілісне пізнання. В результаті отримали покоління, яке володіє частковими знаннями, окремі його індивіди часто не розуміють один одного, а інколи навіть ті, котрі обертаються в одній галузі.

Для виходу з такого колапсу необхідно здійснити ряд перетворень у навчальному процесі, що базуються на кардинальних змінах підходу до навчання, змісту, методів і форм. Це вимагає не лише переосмислення освітньої стратегії, а й методології освітньої діяльності, реорганізації основних засад, розробки нових навчальних програм і методик навчання. Так стане можливим подолання назрілих проблем в освіті та формування освіченої, грамотної, успішної, мобільної особистості, яка буде конкурентоспроможною не тільки на вітчизняному ринку праці, але й на світовому. Реалізувати поставлені цілі стане можливим за умови, коли в основі розробки нових освітніх підходів лежатимуть завдання викладача виховати індивіда, котрий в навчальному процесі вміє працювати самостійно, постійно вдосконалює себе, відкриваючи нові здібності та вміння; навчити не просто знати інформацію, а розуміти її; навчити володіти методами і засобами самоосвіти; виробити навички ставити запитання та шукати відповіді на них, вміти користуватись знаннями.

Сучасний етап еволюції світового розвитку ставить перед освітою нові вимоги підготовки спеціалістів. З одного боку, виникає потреба у вузькоспеціалізованих кадрах, що заставляє вищу освіту змінювати підходи, методи та форми у навчанні. А з іншого – в час швидкоплинності знань і тенденцій, вузьконаціленість у навчальному процесі може призвести до випадку певних спеціальностей із поточних потреб. Тому, незважаючи на сучасні темпи розвитку суспільства, основним завданням освітніх закладів, поряд із виробленням у студента фундаментальних знань і навичок, має бути вироблення вмінь навчатися протягом усього життя, що дасть змогу людині легко пристосовуватись до будь-яких змін.

Динаміка технологічного прогресу диктує постійну потребу суспільства в інноваціях, продукування яких залежить від його економічного та соціального потенціалу. В сучасних тенденціях розвитку країн ключовим стає саме перехід екстенсивного використання людських ресурсів до інтенсивного використання висококваліфікованої робочої сили, адаптованої до умов соціально орієнтованої економіки інноваційного типу. За таких умов основне завдання з перетворення звичайного людського капіталу на якісний людський капітал покладається на освіту.

Вивчивши стан освіти в Україні, можемо із впевненістю стверджувати наявність суттєвих проблем, що відбиваються на соціально-економічному житті суспільства. Важко виділити основну проблему із загального переліку, як правило, одна витікає з іншої або ж породжує іншу. Але все ж таки державна політика із визначенням пріоритетних напрямів розвитку, мабуть, є ключовою. Вже не одне десятиліття в основних програмах розвитку країни одним із важливих напрямів розвитку визначається освіта. Певний час усе залишалося в рамках паперового декларування, допоки не розпочався процес реформування освіти. І це спричинило низку проблем. Роздвоєння думок у відповідальних за цей процес осіб щодо реформування викликало плутанину у виборі вектору.

Та Україна пішла шляхом інтеграції, але не змогла визначитися з пріоритетами. Зміна керівництва відповідних структур диктувала зміну політики. Вузкість та недалекоглядність зробила своє. Залишається констатувати той факт, що причинами основних втрат, які зазнала освіта, стали необґрунтоване реформування, якому бракувало достатнього опрацювання освітніх стратегій та визначення пріоритету національного інтересу освіти. Наші реформаторські ідеї були направлені не стільки на підвищення якості освіти, скільки на бездумну гонитву за модними світовими тенденціями, для реалізації яких застосовувався в основному метод жорсткої стандартизації. Велике бажання «йти в ногу» зі світом у всьому, в тому числі і в освіті, не враховуючи національних інтересів, і стало наріжним каменем. Наслідком таких реформ маємо покоління користувачів, а не творців знань.

Інтеграція вітчизняної освіти у світовий простір об'єктивно спричинена глобалізаційними процесами, перш за все вимагає узгодженості освітніх систем задля сумісності інтересів усіх учасників. Уніфікація ж призведе до втрати самоідентичності, культурних традицій. Прийняття європейських стандартів як константи, без належного врахування вітчизняних інтересів, однозначно не дасть соціально-економічних перспектив. Процес інтеграції повинен враховувати механізм взаєморозуміння і оптимізації відносин між країнами щодо модернізації освітніх систем.

Конкурентоспроможною освітня система може бути за умови розвитку в користувача освітньою послугою здібностей не просто думати, користуючись отриманими знаннями, а якісно думати, застосовуючи набуті навички аналізу, критичного бачення ситуації, продукувати нові ідеї та швидко пристосовуватись до нових умов. Сучасні випускники освітніх закладів в переважній своїй більшості не можуть співставляти, аналізувати, екстраполювати знання із однієї сфери в іншу. Навчальні програми націлені на відтворення інформації, переобтяжені обсягом та складністю матеріалу, на опрацювання якого учень (студент) витрачає багато зусиль та часу. Натомість потрібно націлитися на врахування міждисциплінарних зв'язків та спонукати міркувати над інформацією. Таким чином будуть створені умови виховання суспільно корисної особистості, яка набувши життєво необхідних компетенцій, відповідатиме потребам на ринку праці.

Освіта швидкими темпами втрачає свій престиж переважно через свою якість. У гонитві за доступністю освіти були знівельовані пріоритети, націленість на кількість освічених громадян, якісні показники витіснились кількісними. Більшість студентів вважають необхідним отримати диплом і не зважають на якість отриманих знань, подекуди обирають фах не за бажанням, а за можливістю. Це призвело до суттєвих диспропорцій у галузях народного господарства. В період розквіту приватної освіти із збільшенням кількості освітніх закладів виникла боротьба за студента, як потенційного джерела доходу. Більшість керівників таких закладів,

були радше бізнесменами, націленими на максимізацію прибутку за рахунок збільшення кількості вироблених послуг, не зважаючи на якісні показники, аніж освітянами, які створюють національне багатство, покращуючи якісні показники людського ресурсу.

У той час коли більшість країн світу орієнтується на співвідношення потреб ринку праці до кількості випущених кваліфікованих спеціалістів у різних галузях, освітня система України продовжує вперто створювати дисбаланс на ринку праці, забезпечуючи надлишок кадрів в одних галузях та брак в інших. Незрозуміле формування державного замовлення та нездатність націлити молодь на сучасні вимоги економіки щодо кадрів є ключовими причинами існування такої проблеми. Це веде як до кадрових диспропорцій, так і до значних невиправданих фінансових витрат бюджетних коштів.

Не слід забувати і про вичерпність основного педагогічного складу навчальних закладів. У даному випадку мова йде про кількісну і якісну його складову. Низькооплачуваність та непрестижність цієї професії породила кризу кадрів. Педагог повинен не тільки забезпечувати надання якісної освіти, а й бути високоморальною людиною, еталоном суспільства. Це, своєю чергою, вимагає залучати до надання освітніх послуг у навчальному процесі виключно найкращих членів суспільства, адже в закладах освіти відбувається становлення особистості, закладення моральних норм суспільства. Але внаслідок сучасних обставин нездатності освітніх закладів як роботодавців забезпечити належною заробітною платою свого працівника відштовхує достойних людей від даної професії. Та це не єдина проблема, адже політика держави щодо підвищення рівня престижності освіти також є важливою. До загального переліку варто додати відсутність однозначного розуміння місії і призначення педагога в освітньому процесі. Залишається не зрозумілим, який продукт має створювати освіта.

Доба інноваційного суспільства вимагає системної перебудови освіти та її функцій задля отримання якісно нових результатів. Освіта є основоположним елементом суспільства, формуючи спосіб життя людини та її сутність. Тому необхідно чітко визначитись із кінцевим результатом таких реформ. На жаль, поточна ситуація в освіті говорить про нерозуміння головного: для чого потрібні зміни, а відтак, що потрібно змінювати, і тим паче, яким чином забезпечити ці зміни. І це нерозуміння панує як на державному рівні, так і в лавах педагогів. Підтвердженням слугує складність і обов'язковість предметів, насиченість процесу, методів навчання, які зазвичай не сприймаються учнями і студентами в силу сучасних змін. Навчальному процесу необхідно змінюватись задля майбутнього.

На думку П.Ю. Сауха [2, с. 51–53], сучасна освіта має дати відповідь на чотири найважливіші виклики часу. По-перше,

здійснити радикальний перехід до особистісно-орієнтованого навчання, результатом якого стали б «школа розуміння» і висока культура інноваційного мислення. По-друге, подолати «освітній песимізм», здійснивши необхідні реформи в соціальній політиці та в освіті, вибудувавши механізми, які б дозволяли підіймати соціально-економічний статус. По-третє, впровадити ефективно процесорієнтоване управління освітою, яке б передбачало керівництво не людьми, а процесами. По-четверте, спиратися на багату якісну педагогічну спадщину.

Висновки

Вирішення назрілих проблем в освітній системі можливе за умов визначення її приналежності до конкретної моделі. Вітчизняна освіта залишається в підвішаному стані: з одного боку, ми частково відійшли від професійної моделі, яка базувалась на об'єкті вивчення, репродукуючи інформацію, а з іншого – перейняли ліберальну модель, де провідну роль відіграє суб'єкт навчання. І тій, і іншій моделі притаманні позитивні та негативні моменти, які ми успішно перейняли.

Незважаючи на те що професійна модель дає ґрунтовні знання, виробляє логіку та послідовність мислення, вона не вчить мислити, не спонукає до розуміння для чого виконувати певні завдання, тобто виховує професійних, технічних виконавців завдань. Ліберальна модель через поверхневність та масштабність знань виховує людей із фрагментарним розумінням себе та світосприйняттям, але з великою самовпевненістю і, в результаті, малознаючих осіб.

Тож, як показує досвід, знайти істину в цих двох моделях неможливо, залишається шукати нову, яка принесе якісні зміни в життя суспільства. Нова людина повинна вміти передбачати потенційні проблеми, для їх попередження не тільки приймати рішення в нестандартних ситуаціях, а й нести відповідальність за їх наслідки. Саме на виховання такого типу людини повинна бути націлена новітня освітня модель. Реалізувати це можна за умови модернізації змісту, методів і форм освітнього процесу.

Сучасна система освіти повинна бути високоефективною, адже забезпечує не лише економічний розвиток суспільства, а й усі сфери людської життєдіяльності. Від рівня її розвитку залежить не тільки добробут та благоустрій сьогодення соціуму, але й майбутнє існування цивілізації.

Список використаних джерел

1. Козловець М.А. Національна ідентичність в Україні в умовах глобалізації: монографія / М.А. Козловець, Н.М. Ковтун. – К.: Паран, 2010. – С. 301.
2. Саух П.Ю. Сучасна освіта: портрет без прикрас: Монографія / П.Ю. Саух. – Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 382 с.